

ЖУРНАЛ БАНК

№16 (016)
СЕРПЕНЬ
2005

ЖУРНАЛ ПРО ТЕ, ДЕ ВЗЯТИ КОШТИ

Нові маленькі
хитрощі
великого
бізнесу

Огляд ринку
депозитів

Обов'язкове
страхування
автоцивільної
відповідальності
Підсумки 1-го
півріччя

МРІЇ ПРО
НОВЕ
ЖИТЛО
ЗДІЙСНЮЮТЬСЯ стор. 28-31

Світлом володіє той, хто його створює. Створюйте свій світ разом з «Журналом БАНК»!

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ

Таблиця 1

Характеристика тенденцій розвитку кредитних спілок в Україні

Кредитна кооперація поступово посідає належне місце в економіці України. Відродження кредитних спілок, що триває понад десять років, стало одним із важливих напрямів розвитку фінансового сектора країни. Нині кредитні спілки – помітне суспільне явище. Залучаючи заощадження своїх членів для організації взаємокредитування, кредитні спілки заявили про себе як помітні суб'єкти фінансового ринку, які активно діють у секторі мікрокредитування та заощаджень населення.

Аналіз діяльності кредитних спілок виявив певні особливості та "етапи росту" українських спілок (таблиця 1).

Гинчаренко В.В. д.е.н., професор Полтавського університету словесної кооперації, експерт Проекту ТАСІС "Надання підтримки малим і середнім підприємствам на селі"

Характеристика	Етапи розвитку кредитної спілки		
	Становлення (залежність)	Зміцнення (незалежність)	Удосконалення (взаємозалежність)
Тривалість періоду	До 3 років	3-6 років	Понад 6 років
Кількість членів	До 500	500-3000	Понад 3000
Частка кредитних спілок (за кільк. чл.)	67%	26%	7%
Активи	До 150 тис. грн.	150 тис.- 1,0 млн. грн.	Понад 1млн.грн.
Частка кредитних спілок (за активами)	47%	30%	23%
Рівень зовнішньої довіри	Низький	Середній	Високий
Рівень роботи	Примітивний	Аматорський	Професійний
К-сть оплачуваних працівників та їхня кваліфікація	0-2 низька-середня	2-5 середня-висока	5-15 висока-професійна
Послуги	Обмежена кількість видів вкладів та кредитів	Кілька різновидів вкладів та кредитів	Великий набір фінансових продуктів
Фінансова орієнтація	Орієнтація на наявних членів	Орієнтація на потенційних членів	Орієнтація на фінансовий ринок
Головні фінансові проблеми	Недостатність фінансових ресурсів	Проблемні кредити, невідповідність структури активів та пасивів	Значна частка ліквідних фінансових ресурсів
Фінансові прагнення керівництва спілки	Зростання членства та активів спілки	Збільшення доходів та зміцнення фінансового стану	Фінансова стабільність та якісний розвиток
Зацікавленість у співпраці з іншими спілками	Майже відсутня	Зацікавленість у обміні досвідом та інформацією	Зацікавленість у тісній різнобічній співпраці

Національний рух кредитних спілок неухильно розвивається, проте має і певні проблеми. Вони можуть суттєво вплинути на майбутнє КС, яке залежатиме від успішного використання переваг і наявних можливостей для усунення вад та можливих загроз, що виникли в результаті дії наступних чинників:

- Система українських кредитних спілок формувалася не еволюційним шляхом, а значною мірою завдяки підтримці зарубіжних проєктів та програм технічної допомоги: американський проєкт фінансував заснування та розвиток Національної асоціації кредитних спілок України (НАКСУ), а канадська програма працювала над створенням значної кількості кредитних спілок. Жоден із зарубіжних проєктів не був орієнтований на підтримку створення регіонального рівня – обласних об'єднань кредитних спілок, які відіграють надзвичайно важливу роль у кооперативних фінансових системах практично всіх країн. Як наслідок, в Україні була закладена дворівнева модель національної системи кредитних спілок (кредитна спілка – національна асоціація), тоді як в інших країнах переважають трьохрівневі структури (кредитна спілка – регіональне об'єднання – національне об'єднання).

- Закінчення терміну дії проєктів та донорських коштів викликало проблеми з фінансуванням діяльності центральної виконавчої структури НАКСУ, працівники якої протягом тривалого періоду фінансувалися проєктами, а зростання кількості спілок-членів і збільшення потреб у реальній високопрофесійній допомозі спілкам призвело (на фоні суттєвого зменшення фінансових ресурсів НАКСУ) до неможливості якісного задоволення зростаючих потреб кредитних спілок. У зв'язку з цим у значної частини кредитних спілок-членів НАКСУ зростає незадоволення високими внесками та недостатнім рівнем отримуваних від НАКСУ послуг.

- Змінити негативні тенденції діяльності НАКСУ досить складно,

бо Національна асоціація кредитних спілок України не є демократичною організацією. Певні маніпуляції на початковому етапі розвитку цієї організації призвели до відходу від демократичного принципу кооперації "одна спілка – один голос" і закріплення системи голосування при якій менеджмент асоціації через лідерів кількох великих спілок може істотним чином контролювати рішення Ради асоціації та її вищого органу – конференції.

Згаданими вище проблеми національного руху кредитних спілок, які пов'язані з діяльністю Національної асоціації кредитних спілок України, пояснюється той факт, що членами цієї організації є лише 19% із майже 700 кредитних спілок, які тепер функціонують в Україні. Водночас багато кредитних спілок з різних областей, відчуваючи необхідність співпраці, останнім часом почали створювати свої обласні об'єднання з метою організації ефективної системи взаємодопомоги на регіональному рівні. Такі обласні асоціації кредитних спілок вже створені в 11 областях (Таблиця 2).

Таблиця 2

№	Область	Всього зареєстровано КС	Спілок, що є членами НАКСУ	Спілок, що є членами обласних асоціацій КС
1	Донецька	58	7	20
2	Запорізька	26	2	9
3	Полтавська	26	2	9
4	Черкаська	35	3	11
5	Хмельницька	18	4	7
6	Чернівецька	12	5	9
7	Луганська	49	9	10
8	Тернопільська	27	10	12
9	Харківська	29	8	11
10	Львівська	37	16	18
11	Івано-Франківська	24	9	7

Крім цього, на національному рівні існує ще дві асоціації кредитних спілок – Всеукраїнська асоціація кредитних спілок (ВАКС) та Асоціація кредитних спілок військовослужбовців.

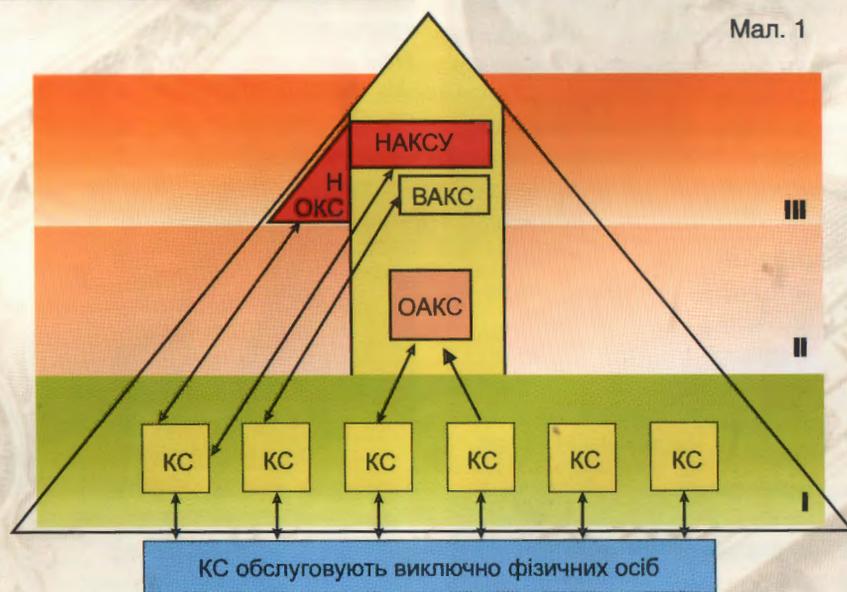
Отже, нині в Україні не існує єдиної національної СИСТЕМИ кредитних спілок (див. мал.1.), що суттєво обмежує можливості ефективного розвитку всього руху фінансової взаємодопомоги населення.

Тому для успішного розвитку системи фінансової самопомоги населення, кредитні спілки мають активніше співпрацювати між собою на обласному рівні, в межах обласних асоціацій, а національні асоціації (НАКСУ, ВАКС та АКСВ) мають об'єднатися в єдину національну структуру і перетворитися на потужну, демократичну асоціацію обласних асоціацій.

Без такої консолідації кредитні спілки є і лишатимуться мало ефективними фінансовими установами, про що свідчить інформація Держфінпослуг, згідно з якою 31% кредитних спілок не дотримуються нормативу прибутковості, 19% – нормативу короткострокової ліквідності, 28% – нормативу резервування на забезпечення покриття втрат від неповернених кредитів, 14% – коефіцієнту платоспроможності. Тому з великою ймовірністю можна прогнозувати, що в найближчому майбутньому кредитні спілки можуть бути витіснені комерційними банками з ринку споживчого кредитування у великих містах. Однак кооперативна ідея фінансової взаємодопомоги населення при цьому не зникне в Україні. Вона вже не може зникнути в демократичній державі, а може лише повернутися до своїх витоків – села.

Як свідчить досвід багатьох країн кредитування селян, особливо малих та середніх підприємств на селі, ніколи не було привабливим для комерційних банків. Це явище має багато причин, але всі вони зводяться до однієї – значного ризику при порівняно високих затратах і незначних розмірах сільських кредитів. Тому комерційні банки встановлюють завищені процентні ставки для кредитів селу, а частіше – просто не надають їх, віддаючи перевагу клієнтам з інших секторів економіки – промисловості, торгівлі, транспорту тощо.

Мал. 1

Відсутність в Україні повноцінної системи сільської кредитної кооперації європейського зразка призвела до того, що держава має суттєві проблеми у фінансово-кредитному забезпеченні свого аграрного сектора.

Існуючий механізм часткової компенсації з державного бюджету процентних ставок за кредитами комерційних банків дозволяє дещо знизити гостроту проблеми кредитування (до того ж лише для великих сільгоспвиробників), не вирішуючи проблеми в комплексі. Цей механізм має чотири суттєвих недоліки:

- щорічно з бюджету необхідно виділяти значні суми коштів, які потрапляють не сільгоспвиробникам, а власникам комерційних банків;

- шанс отримати кредити мають лише сильні господарства, які можуть надати прийнятну для банків заставу (частка таких господарств у загальній кількості товаровиробників порівняно незначна);

- комерційним банкам не вигідно кредитувати дрібних сільгоспвиробників, якими є переважна більшість фермерів, одноосібників та власних підсобних господарств (тому понад 80% сільгоспвиробників, які виробляють більше 2/3 валової продукції сільського господарства, не мають можливості отримати банківські кредити);

- існує значний системний ризик, що власники комерційних банків у будь-який момент можуть встановити інші пріоритети і відмо-

витися від кредитування аграрного сектора (при виникненні привабливіших умов кредитування в інших секторах економіки, наприклад будівництві, промисловості, транспорті тощо).

Тому вказану схему не можна вважати ефективним механізмом вирішення проблеми кредитування українського села.

Інша модель вирішення проблеми фінансово-кредитного обслуговування українського села – ство-

рення іпотечного (земельного) банку, що активно обговорюється останнім часом, пов'язана з низкою значних ризиків:

- щоб не допустити концентрації всієї української землі в руках кількох приватних осіб і формування в результаті цього в Україні латиноамериканської (латифундистської) моделі сільського господарства, іпотечний (земельний) банк не повинен належати окремим особам, а має бути державним;

собою низку проблем ефективного управління таким банком.

Утворення системи аграрних кооперативних банків в Україні не суперечить існуючим механізмам кредитування села, а лише доповнює їх.

Тому для системного і радикального вирішення проблеми кредитування села в Україні необхідно утворити систему сільської кредитної кооперації європейського зразка. Вона має будуватися за принципом "знизу вгору" і складатися з 3-х рівнів, кожен з яких має відповідні функції (мал. 2).

Базовими організаціями системи фінансової взаємодопомоги населення, які складатимуть її I-й рівень, будуть кредитні спілки (КС), що надаватимуть своїм членам кредити, прийматимуть вклади, а при внесенні відповідних змін до

- для створення державного земельного банку необхідно виділити значні кошти з державного бюджету;

- ефективність майбутнього державного управління цим державним банком можна небезпідставно поставити під сумнів (цей висновок підтверджується логікою приватизаційного процесу, який здійснюється в результаті неспроможності держави ефективно управляти своєю власністю).

Таким чином, іпотечний (земельний) банк, якщо він буде створений на приватній формі власності може призвести до швидкого позбавлення селян своєї землі, а створення цього банку державою потягне за

Модель системи аграрних кооперативних банків України

законодавства, здійснюватимуть комунальні та інші платежі, надаватимуть інші фінансові та нефінансові послуги. Чинне українське законодавство обмежує види діяльності кредитних спілок виключно наданням кредитів та прийняттям вкладів, не дозволяючи кредитним спілкам надавати послуги малим підприємствам, фермерським господарствам та іншим дрібним сільгоспвиробникам, які є юридичними особами. Тому однією з можливих форм кооперативних установ першого рівня, поряд із кредитними спілками, могли б стати кредитні кооперативи (КК). Вони можуть бути створені на основі закону України "Про кооперацію" чи "Про сільськогосподарську кооперацію" за погодженням із Державною комісією з

регулювання ринків фінансових послуг статутом. Ці організації могли б надавати широкий спектр фінансових послуг малим сільським підприємствам.

Для забезпечення ефективного функціонування низових кооперативних установ ними мають бути створені організації II-го рівня. Це можуть бути обласні об'єднані кредитні спілки, які з часом – після накопичення достатнього капіталу – можуть трансформуватися в повноцінні обласні кооперативні банки, що обслуговуватимуть потреби низових кооперативних організацій. Головним їхнім завданням має стати підтримка організацій першого рівня додатковими послугами (підтримка ліквідності, розробка нових фінансових продуктів, кліринг, внутрішні платежі, забезпе-

чення розрахункових, валютних та інвестиційних операцій тощо).

Завершити формування повноцінної кооперативної системи фінансової взаємодопомоги населення має організація третього (національного) рівня – Центральний кооперативний банк (на першому етапі – це може бути Центральна об'єднана кредитна спілка). Вона має бути заснована установами другого (обласного) рівня з метою забезпечення їх додатковими фінансовими послугами (міжнародні платежі, вихід на міжбанківський ринок капіталів, діяльність на валютному і фондовому ринках, лізинг, факторинг, страхування тощо).

Важливим елементом формування повноцінної кооперативної банківської системи є утворення системи гарантування вкладів, яка має захищати всю кооперативну кредитну систему від неплатоспроможності будь-якої кредитної спілки, кооперативу чи кооперативного банку у випадку неспроможності виконання ними зобов'язань перед клієнтами через несприятливі обставини. Гарантійний фонд має діяти як окрема структура з незалежним менеджментом. Він буде тією "парасолькою", яка на основі ідеї взаємного страхування захищатиме всіх учасників системи від несприятливих фінансових наслідків і завдяки цьому спонукатиме підвищення довіри вкладників до всієї кооперативної системи.

Пропонована концепція створення кооперативної кредитної системи для аграрного сектора України передбачає кілька послідовних етапів.

Перший етап – самоорганізація кредитних спілок в окремих областях. У підсумку мають бути створені і належним чином легалізовані обласні об'єднання (асоціації) кредитних спілок в областях. Цей процес уже активно здійснюється (мал. 3). Асоціації візьмуть на себе виконання таких функцій: навчання, консультування, юридичне та інформаційне супроводження кредитних спілок; аудит і аналіз фінансового стану своїх членів; поширення ідеї кредитної кооперації та допомога у створенні нових спілок; представлення руху кредитних спілок в органах влади та місцевого самоврядування. Асоціації формуватимуть регіональні стабілізаційні фонди кредитних спілок, які поступово перетворяться на фонди гарантування вкладів, що суттєво збільшить можливість залучення спілками області зовнішніх фінансових ресурсів. Обласні асоціації аграрних кредитних спілок з часом стануть членами об'єднання кредитних спілок національного рівня (НАКСУ чи іншого).

Другий етап – створення на базі обласних асоціацій кредитних спілок Об'єднаної кредитної спілки (ОКС). Головною функцією об'єднаної кредитної спілки буде залучення вільних коштів кредит-

них спілок, банків та інших кредиторів для рефінансування кредитних спілок області та ефективнішого управління коштами. Це дозволить кредитним спілкам області стати стабільнішими, потужнішими фінансовими організаціями й ефективно управляти своєю ліквідністю. Практично об'єднана кредитна спілка в своїй області де-факто виконуватиме функції кооперативного банку для кредитних спілок, але з обмеженим переліком послуг (так звана "обмежена ліцензія").

Третій етап – створення об'єднаними кредитними спілками областей Центральної об'єднаної кредитної спілки (ЦОКС). Ця, створена на національному рівні фінансова установа, виконуватиме роль апексної установи і завершить формування класичної 3-рівневої кооперативної кредитної системи в умовах несприятливого для кооперативних фінансових установ банківського законодавства.

У разі внесення до законодавчої бази сприятливих змін формування кооперативної кредитної системи для аграрного сектора України може бути продовжено наступними етапами, які дозволять вивести створену в результаті реалізації попередніх етапів кооперативну систему на якісно новий рівень.

Четвертий етап – реорганізація об'єднаних кредитних спілок областей у повноцінні обласні (місцеві) кооперативні банки. Це дозволить об'єднаним кредитним спілкам в областях стати банками де-юре і розширити перелік операцій, які вони здійснюватимуть для своїх членів (так звана "повна ліцензія"). Таким чином, при сприятливому законодавстві об'єднані кредитні спілки в областях можуть легко і швидко перетворитися на повноцінні обласні кооперативні банки з повним набором банківських послуг.

П'ятий етап – створення місцевими кооперативними банками Центрального аграрного ко-

оперативного банку на національному рівні. Це може бути здійснено шляхом реорганізації ЦОКС і буде логічним завершенням побудови повноцінної кооперативної банківської системи для аграрного сектора України, яка діятиме на засадах, аналогічних іншим європейським системам. Центральний аграрний кооперативний банк об'єднає всі місцеві кооперативні банки в єдину систему, надасть їм переваги великого системного банку без втрати незалежності і автономності. Уся ця ко-

оперативна система працюватиме в інтересах малих і середніх сільгосптоваровиробників, бо вони будуть її співвласниками і зможуть управляти нею через свої низові організації – кредитні спілки та місцеві кооперативні банки.

Шостий етап – формування Національного кооперативного гарантійного фонду.

З розвитком кооперативної кредитної системи та після заснування на законних підставах центральної гарантійної установи як складової єдиної системи кооперативного

кредитування, обласні гарантійні фонди мають бути передані на національний рівень.

Таким чином, за короткий час може бути створена надійна та ефективна система кооперативного кредитування аграрного сектору України. Державна підтримка (внесення необхідних змін до законодавства і сприяння з боку держави) істотно прискорила б подальший її розвиток. Але навіть без такої підтримки ця система продовжуватиме розвиватися, хоч і повільнішими темпами.

Мал. 3.

